

DEMOKRATIZACE A ČESKOSLOVENSKÁ ZAHRANIČNÍ POLITIKA

Václav Kotyk

Na stránkách odborného časopisu není jistě nutno klást otázku, zda hluboký a všestranný demokratizační proces, který probíhá v Československu, ovlivní československou zahraniční politiku a mezinárodní postavení ČSSR. O tom nemůže být pochyb. Otázka však je, v jakém směru a šíři se promítnou důsledky vnitropolitických změn do sféry zahraničně politické. V této souvislosti snad bude užitečné dotknout se několika základních skutečností: vztahu mezi vnitřním vývojem a zahraničně politickou koncepcí ČSSR, vztahu mezi vnitropolitickými změnami a mezinárodně politickým postavením ČSSR, a konečně vlivu vnějšího světa, zvláště pak světa socialistického, na vnitřní vývoj v Československu.

Co je nutno především zdůraznit? Na prvním místě skutečnost, že proces vytváření vlastní československé cesty k socialismu nemůže nezůstat bez vlivu na československou zahraniční politiku. Vždyť zahraniční politika jak z hlediska svého vytváření, tak i z hlediska své obsahové náplně byla těsně spjata s určitým modelem socialistického rozvoje, který se dnes podstatně mění. Zahraniční politika byla neoddelitelnou součástí tohoto modelu. A i když jde o specifickou oblast, která nemusí registrovat každou vnitropolitickou změnu, jde současně o oblast tak závažnou, že nemůže nereagovat na změny v podstatě společenského a ekonomického systému. Nejen proto, že samy tyto změny vyvolávají reakci vnějšího světa, ale současně i proto, že realizace nových koncepcí politického a ekonomického rozvoje je velmi těsně spjata se spoluprací Československa s ostatními státy. Je to zvláště a na první pohled patrné v oblasti ekonomické, kde vnitřní trh ČSSR je tak malý, že se v jeho prostoru těžko může rozvíjet moderní průmysl, v oblasti vojensko-politické, kde revoluce ve vývoji moderních zbraní ostře vyhrtila rozpor mezi potřebami účinné obranné soustavy a možnostmi jednotlivých států a kde tudíž obranný systém socialistických zemí bude mít nezbytně koaliční charakter, v oblasti vědeckotechnického rozvoje, kde ČSSR izolovaně nemůže vytvářet předpoklady k účasti na vědeckotechnické revoluci, i v řadě dalších oblastí. Proto se i v zahraniční politice musí promítnout nové formy a metody práce vyjadřující proces demokratizace celé společnosti, prvky její rostoucí aktivity, současně však i určité koncepční úvahy, odpovídající novému koncepčnímu přístupu ve vnitřním životě země. Uvažovat o koncepčních otázkách zna-

mená však uvažovat o otázkách podstatných, to znamená o otázkách dotýkajících se některých aspektů zahraničně politické koncepce ČSSR. Jestliže však diskuse o podstatě společenského systému je normální záležitostí vnitropolitického života Československa, potom samo nadhození otázek dotýkajících se zahraničně politické koncepce ČSSR bývá často a priori a nespřávně chápáno jako útok, nebo alespoň vyvolává pochybnosti o určitých základních a trvalých hodnotách československé zahraničně politické orientace. Není však přinejmenším úkolem vědeckého výzkumu, aby bezduše opakoval některé na-prosto nesporné skutečnosti, jimž se nadto dostalo tak jasného vyjádření v oficiálních projevech vedoucích činitelů ČSSR, kteří za zahraniční politiku a její realizaci zodpovídají.

Jaká je základní skutečnost současného vývoje ČSSR, tak důležitá pro její zahraniční politiku? Je to skutečnost, že smyslem veškerého úsilí progresivních sil československé společnosti, vedených a inspirovaných politikou Komunistické strany Československa, je rozvoj socialismu v podobě odpovídající podmínkám, potřebám, demokratickým i revolučním tradicím této země. I když jde tedy o rozchod s mnohými doposud převládajícími názory a představami o socialismu, jde současně naprosto jednoznačně o socialistický rozvoj. Úsilí o povznesení praxe a teorie socialismu na nový stupeň vyvolává pochopitelně řadu nových a nečekaných otázek a vytváří i řadu nových problémů, vyvolává potřebu tvůrčího hledání cest, které doposud objeveny nebyly. Rozhodující význam má však smysl diskutovaných a uskutečňovaných opatření a je pochopitelné, že tento základní vnitropolitický cíl určuje i základní zaměření čs. zahraniční politiky, jejíž povinností je vytvářet optimální vnější podmínky pro dosažení tohoto cíle. Vzhledem k tomu, že rozvoj socialistické společnosti je i cílem ostatních socialistických zemí, má Československo již z tohoto hlediska životní zájem na další a prohlubující se spolupráci se socialistickými státy. V tomto směru je proto možné zdůraznit prvek kontinuity v československé zahraniční politice. Mluvíme-li proto v souvislosti s vývojem v Československu o postoji k otázce zahraničně politické koncepce ČSSR, nemůžeme než formulovat jako základní cíl orientaci na spolupráci se socialistickými státy a Sovětským svazem. A to tím spíše, že žijeme současně v určité konkrétní mezinárodně politické situaci, která přes převládající tendence k dorozumění a mezinárodní spolupráci je současně charakterizována řadou agresivních činů a jevů, na něž Československo ve svém zeměpisném postavení a při svých nedávných historických zkušenostech nemůže zapomenat. Uvažujeme-li tedy o podstatných otázkách naší zahraniční politiky, nemáme na mysli změnu zahraničně politické orientace Československa. To ostatně dnes nepředpokládá nikdo rozumný nikde na světě, jak o tom svědčí četné ohlasy a komentáře na československý vývoj ve světovém tisku a v mezinárodních politických kruzích.

Oč však tedy jde, mluvíme-li o nutnosti promítnout i do zahraniční politiky hluboké změny politické? Co máme konkrétně na mysli, mluvíme-li o potřebě dát československé zahraniční politice vyhraněnou vlastní tvář? I na tuto otázku byla z míst oficiálních dána odpověď, kterou je možno vyjádřit takto: jde o to, aby v rámci základní zahraničně politické orientace Československo v maximální míře využívalo podmínek a možností vlastní zahraničně politické iniciativy, aby Československo mělo své vlastní názory na základní otázky mezinárodního vývoje, na otázky vztahů a spolupráce socialistických zemí, aby mělo své vlastní názory a koncepci i ve vztahu k jednotlivým zemím, zvláště k zemím socialistickým, a aby z těchto vlastních představ vycházelo

ve své zahraničně politické činnosti. Ne vždy a všude byl moment vlastního přístupu akcentován stejně silně, nicméně i to je skutečnost tak nesporná jako skutečnost zahraničně politické orientace ČSSR. Přitom je zřejmé, že praktická realizace vlastních představ souvisí s řadou faktorů, které v politice nelze ignorovat. Může se proto stát, že určitý názor, který Československo bude pokládat z hlediska svých zájmů a potřeb za správný, nebude prosazovat v určité situaci v zahraničně politické praxi vzhledem k celému komplexu podmínek, k řadě dalších faktorů a že bude v oblasti mezinárodních vztahů prakticky podporovat i stanoviska, která z hlediska ČSSR nemusí být nejvýhodnější a o jejichž správnosti nemusí být ČSSR vždy přesvědčena. Může se však také stát — a to je nutné zdůraznit — že určité stanovisko odpovídající zájmům a potřebám Československa bude československá zahraniční politika ve sféře mezinárodních vztahů prosazovat s mimořádnou důsledností, případně i bez ohledu na stanoviska ostatních socialistických zemí a že od svých představ neustoupí za žádných okolností. Tyto vlastní představy, odpovídající objektivní situaci v jednotlivých oblastech světa a v jednotlivých zemích, je však nutno nejprve mít, aby je bylo možno prakticky prosazovat. To je zřejmě úkol, kterým je zvláště vědecký výzkum povinován politické praxi, která z druhé strany musí plně akceptovat ideu nezávislosti vědy na politické praxi, práva vědy na vlastní názory.

Vraťme se však k otázce vlastní československé zahraniční politiky. Připomeňme si současně, že tento požadavek není dnes kladen v československé zahraniční politice poprvé. Podíváme-li se na vývoj československé zahraniční politiky od roku 1956, od tehdejšího únorového jednání ÚV KSČ o otázkách čs. zahraniční politiky, setkáváme se v řadě stranických a státních dokumentů s požadavkem využívat objektivních specifických podmínek Československa k rozvoji vlastní zahraničně politické iniciativy. Tento moment se v československé zahraniční politice objevil v souladu s obecnou vývojovou tendencí uvnitř socialistického světa. Postupně se upouštělo od praxe, v níž zahraniční politika jednotlivých socialistických zemí se omezovala jen na podporu zahraničně politických kroků Sovětského svazu, a do sféry mezinárodní politiky postupně a s různou intenzitou vstoupily jednotlivé socialistické země. Tento nástup socialistických zemí se stal dokonce podmínkou dalšího rozvoje socialismu, předpokladem intenzivnějšího působení socialismu na celý mezinárodní vývoj. Kořeny snah o využití vlastních podmínek a možností Československa jsou tedy poměrně hluboké. Kdybychom vycházeli z úvah o potřebě československé zahraniční politiky a ze skutečnosti, že Československo vskutku na poli mezinárodní politiky podniklo řadu opatření a kroků odpovídajících jeho podmínkám a potřebám, které rozhodně nelze podceňovat, mohlo by se zdát, že je vlastně vše v pořádku, že pro československou zahraniční politiku nevzniká otázka hlubšího zamýšlení nad koncepčními otázkami, že před československou zahraniční politikou nestojí jiný úkol než pouze pokračovat v dřívější linii, případně tuto linii realizovat inteligentněji než doposud. Takto je otázka také velmi často chápána. Jako prosté pokračování v dřívějším pojetí československé zahraniční politiky, i když na jiné úrovni jejího praktického provádění. Jsou proto většinou zdůrazňovány pouze prvky kontinuity v československé zahraniční politice — a pro to jistě v oblasti mezinárodních vztahů existují závažné důvody — není však nadhozen i druhý prvek současného procesu, prvek diskontinuity, vyplývající ze skutečnosti, že se něco podstatného v oblasti vytváření československé zahraniční politiky a ve sféře mezinárodně politického postavení Československa změnilo.

Proto orientace na jakési zlepšování existující zahraničně politické koncepce a zahraničně politické praxe by byla podle mého soudu velmi formálním přístupem k usnesením a výsledkům pléna ÚV KSČ z ledna 1968 a nepochopením nové historické situace, nových podmínek působení československé zahraniční politiky. Byla by to obhajoba politiky obávající se překročit hranice vymezeného a velmi úzkého prostoru, přičemž podobná politika byla v minulosti nejednou vydávána za velikou přednost Československa. Není rozhodující, že v minulosti byly formulovány úvahy o potřebě vlastní československé politiky, ale odpověď na otázku, zda a nakolik tehdejší objektivní podmínky dovolovaly tyto úvahy prakticky realizovat, nakolik bylo možno v těchto podmínkách provádět samostatně a nezávisle československou zahraniční politiku. To, že se změnily vnitřní podmínky vytváření československé zahraniční politiky a že se ve smyslu nových možností pro vytváření této politiky změnilo v mnohém i poměry uvnitř socialistického světa, je nespornou skutečností dneška. Nemůže proto jít o prosté navázání na některé pozitivní momenty ve vývoji československé zahraniční politiky v minulosti, o prosté pokračování v dřívější zahraničně politické praxi.

O co však jde z hlediska podmínek a potřeb nové situace? Podle mého soudu jde o to, aby se rozvíjení zahraničně politické činnosti v souladu s vnitřními podmínkami a potřebami Československa stalo vedoucí koncepcí československé zahraniční politiky, rozhodujícím hlediskem přístupu k té či oné otázce, k té či oné zemi. Nikoli tedy ve své základní zahraničně politické orientaci, ale v tomto smyslu musí československá zahraniční politika reagovat ve své obsahové náplni na podmínky a potřeby vnitřního vývoje v Československu, na podmínky a možnosti vývoje mezinárodního. V tomto smyslu musí československá zahraniční politika dostat svou vlastní tvář, to znamená, že se musí stát v plném smyslu slova politikou československou. Nejde ostatně jen o obecné úvahy. Vývoj objektivního a zvláště ekonomického postavení Československa povede stále více k nutnosti vyzvednout v mnohem větší míře do popředí zájem a potřeby ČSSR, má-li být zastaven proces neustále se zhoršujícího postavení ČSSR ve světové ekonomice. Vždyť na příklad dosavadní výsledky spolupráce socialistických zemí v RVHP nevzbuzují přílišný optimismus a přitom je jasné, že není v silách jediné země, to znamená i Československa, dosáhnout změny situace bez pochopení a snahy ostatních zemí. Tato situace vyvolá zřejmě potřebu řešit řadu praktických otázek, ale nadhodí jistě i otázky zásadní povahy, otázky koncepční, například problematiku vztahů mezi zahraničně politickou koncepcí Československa v užším smyslu slova a mezi koncepcí vnějších ekonomických vztahů.

Mají-li být zájmy a potřeby Československa rozhodujícím kritériem přístupu československé zahraniční politiky k problematice mezinárodních vztahů a ke vztahům s jednotlivými oblastmi a zeměmi, vzniká logicky další důležitá otázka: otázka prostoru, který má Československo v daném začlenění do socialistické soustavy, v dané situaci mezinárodní a se svými podmínkami a předpoklady vnitropolitickými a ekonomickými pro realizaci vlastní politiky. Rovněž i zde se nejednou obecně zdůrazňovala potřeba využití prostoru vlastní zahraničně politické iniciativy. Jedním z předpokladů využití specifických podmínek Československa v oblasti zahraničně politické bude patrně nezbytnost konkrétní a věcné analýzy objektivních faktorů vymezujících určitý prostor vlastní zahraniční politiky, její možnosti a meze. Přitom i na základě dosavadních zkušeností je zřejmé, že tento prostor nebude stejný ve vztahu

k jednotlivým oblastem a zemím a v jednotlivých sférách zahraničně politické činnosti. Obecné vývojové tendence se na příklad neprojevují zcela ve sféře ekonomické i vojensko-politické spolupráce se socialistickými státy, to znamená, že možnosti nezávislé politiky jsou v obou těchto případech různé. Přitom tyto možnosti existují v obou případech a jsou zřejmě zdaleka nevyužity. Z této skutečnosti vychází i potřeba iniciativních návrhů na prohloubení socialistické dělby práce, zvláště na prohloubení spolupráce se Sovětským svazem i na prohloubení mechanismu Varšavské smlouvy tak, aby odpovídala dnešním podmínkám. Jestliže zájmy a potřeby Československa z jedné strany vyžadují maximální využití možností spolupráce se socialistickými zeměmi, pak z druhé strany je nesporné, že řadu otázek pro Československo životně důležitých nebude patrně možno řešit pouze v rámci této spolupráce.

Může vzniknout otázka, zda ono zdůrazňování národních zájmů a potřeb Československa není v rozporu se zájmy světového socialismu jako celku, s internacionalistickým prvkem v činnosti československé zahraniční politiky. Domnívám se, že nikoliv. Nesdílím názory, že internacionální prvek je dostatečně obsažen již v takové politice, která vede k upevnění národní autority komunistické strany, která zvyšuje prestiž socialistické myšlenky v národním prostředí. V oblasti zahraniční politiky je nutno přihlížet ke společným zájmům a potřebám socialistických zemí jako celku a především k určitým vývojovým tendencím uvnitř socialistického světa, které otázku vztahu společného a zvláštního kladou v různých etapách vývoje různě. Jestliže v minulosti byl akcent položen na moment společného v určité podobě podřízení se jednotlivých zemí a stran socialistické soustavy koncepci „vedoucí strany“, v současné době je tento akcent kladen na moment specifického s tím, že jde rovněž o určitou vývojovou etapu, o vytvoření předpokladů pro to, aby společné zájmy socialistických zemí našly své uplatnění a výraz nejenom v proklamacích o jednotě, jak tomu bylo doposud, ale především ve společném postupu a společném postoji a na základě principů nezávislosti a rovnoprávnosti jednotlivých zemí a stran. Správné chápání tohoto vývojového procesu je proto jedním ze závažných předpokladů formulace politiky, která by respektovala jak společné zájmy socialistických zemí v určité konkrétní situaci, tak i zájmy národní, které prostě nelze nerespektovat a neprosazovat. Přitom je samozřejmé, že samo prosazování národních zájmů nelze slučovat s nacionalistickou politikou.

Z hlediska tendencí vývoje uvnitř socialistického světa je orientace na zdůraznění vlastních zájmů a potřeb v souladu se situací, v níž se v politice jednotlivých komunistických a dělnických stran socialistických zemí stále výrazněji projevují objektivní specifické podmínky vnitřní a mezinárodní. I to je proces, který je možno datovat přibližně polovinou padesátých let, přičemž ani aplikace jednotného modelu v první polovině padesátých let nemohla potlačit zcela vliv těchto specifických podmínek na politiku jednotlivých stran. Rozmanitost těchto podmínek, které by bylo možno bohatě dokumentovat, vedla ve vývoji světové socialistické soustavy nejen k rozmanitosti názorů komunistických a dělnických stran na tu či onu otázku, ale i k rozmanitým úvahám koncepční povahy a v souvislosti s tím pak i k naprosto

nové formuli jednoty socialistických zemí a mezinárodního komunistického a dělnického hnutí: jednoty nikoli na základě popírání této rozmanitosti, ale na základě jejího uznání. V souladu s těmito objektivními vývojovými tendencemi byla ve vztazích mezi socialistickými státy postupně a všeobecně přijata zásada o právu strany a každé socialistické země formulovat nezávisle svou vnitřní a zahraniční politiku v souladu s podmínkami a potřebami té či oné země. Tato zásada byla přijata jako východisko úsilí socialistických zemí o dosažení jejich nikoli formální, ale skutečné jednoty. V současné době pak jde o praktickou realizaci tohoto práva každé socialistické země formulovat svou politiku a představy v souladu se svými podmínkami, a tím se podílet na spoluvytváření koncepce vývoje socialismu a jeho zahraničně politické činnosti. To platí obecně a platí to pochopitelně i pro Československo a vzhledem k jeho možnostem a podmínkám patrně víc než pro ostatní socialistické státy. Nejde tedy o zahraničně politickou orientaci Československa, ale o obsahovou náplň této orientace, o formy a metody spolupráce socialistických zemí, o principy jejich vzájemných vztahů a o jejich praktickou realizaci. Obsahová náplň československé zahraniční politiky, a tudíž i vztahů ČSSR k socialistickým zemím i k ostatním zemím a oblastem světa nemůže být něčím jednou provždy daným, něčím neměnným. Tato náplň se musí neustále měnit a vyvíjet v souladu s vnitropolitickým vývojem ČSSR a zvláště pak v souladu s vývojem mezinárodně politickým, s objektivními dlouhodobými tendencemi prosazujícími se uvnitř socialistického světa. Musí se tedy také neustále vyvíjet a měnit formy a metody realizace základní zahraničně politické orientace Československa, formy a metody zajišťování životních a přímo existenčních zájmů ČSSR. Nelze mechanicky neustále opakovat, že základní linií naší zahraniční politiky je spolupráce a spojenectví se Sovětským svazem a se socialistickými státy, ale je nutno se zamýšlet nad procesem realizace této základní linie, nad procesem její konkretizace, nad její podobou v jednotlivých vývojových etapách. Přitom je jasné, že realizace a obsahová náplň této základní linie naší zahraniční politiky je nejenom záležitostí ČSSR, ale že je současně i záležitostí ostatních socialistických zemí a SSSR, že tato realizace je záležitostí, možno říci, obou stran. Jde o proces vzájemného působení a ovlivňování obou činitelů, o proces určující konkrétní podobu základní zahraničně politické orientace. Je pochopitelné, že tento proces může být ovlivňován i faktory stojícími mimo socialistický svět, i když tyto faktory z hlediska orientace československé zahraniční politiky nemají rozhodující význam. Bylo by však chybou podceňovat oblast vztahů k nesocialistickým zemím, která je tak důležitá z hlediska zajištění určitých zájmů a potřeb ČSSR, která však z druhé strany může být určitým faktorem vlivu i na samotnou oblast vztahů a spolupráce socialistických zemí, a to nikoli v negativním smyslu, ale ve smyslu pozitivním.

Hluboké změny, k nimž v Československu v tomto roce došlo, se nemohly neodrazit na postavení ČSSR ve světové socialistické soustavě, nemohly se nepromítnout do postoje jednotlivých socialistických států k vývoji v ČSSR. Nejen to, postavení ČSSR uvnitř socialistické soustavy, přesněji řečeno, její evropské části, se mění přímo kvalitativně. To ovšem vyžaduje určité srovnání.

Analyzujeme-li totiž postoj Komunistické strany Československa ke koncepčním otázkám týkajícím se spolupráce a jednoty socialistických zemí a

komunistických a dělnických stran v dosavadním vývoji socialistické soustavy, dospějeme k závěru, že KSČ byla v této etapě především kritikem řady progresivních návrhů a myšlenek, které se objevily uvnitř socialistického světa a v komunistickém hnutí vůbec. Dokonce KSČ často stála v čele kritiky těchto progresivních snah a rozvíjela v tomto smyslu mimořádnou iniciativu. Je možno připomenout kritiku známé polycentristické koncepce Togliattiho z roku 1956, které vývoj dal nakonec ve velké míře za pravdu, kritiku „jugoslávského revizionismu“ v roce 1958 a v následujících letech v souvislosti s programem SKJ, přístup KSČ k otázkám forem a metod kritiky stran zaujímajících nesprávná stanoviska, postoj KSČ k otázce „vedoucí strany“ a „vedoucí země“ a podobně. Jistěže KSČ nebyla jedinou stranou zaujímající uvedená stanoviska, ale z druhé strany patřila většinou v minulosti mezi ty komunistické strany, které vystupovaly proti různým názorům a představám spíše z konzervativních pozic, mezi strany, jejichž stanoviska většinou neprospívala objektivním potřebám a podmínkám rozvoje vztahů socialistických států, i když subjektivní úmysly mohly být sebeupřímnější. Tímto stanoviskem nechci podceňovat přínos Československa zvláště k ekonomickému rozvoji socialistických zemí, jeho hospodářskou pomoc méně vyvinutým zemím socialistické soustavy i nesporný přínos Československa k mírové zahraniční politice socialistických států, jeho podporu úsilí SSSR o mírové řešení mezinárodních problémů. Máme-li však na mysli otázky týkající se koncepcí spolupráce a jednoty socialistických zemí, a tedy i otázky týkající se ve svých důsledcích samotného postavení ČSSR mezi socialistickými státy, tedy v tomto směru KSČ zaujímala stanoviska vyjadřující zahledění spíše do minulosti než do přítomnosti a budoucnosti.

V současné době se situace podstatně změnila. Jestliže v minulosti patřila KSČ především mezi kritiky těch, kdož hledali — často jistě s chybami — nové cesty vývoje socialismu a jeho vzájemných vztahů, stala se v současné době KSČ sama předmětem kritiky konzervativních sil existujících uvnitř socialistického světa, předmětem určitého nepochopení a pochybností. Schůzka některých komunistických stran v Dražďanech, která se konala v dubnu tohoto roku, vnesla patrně jen částečně jasno do otázky, kterou si kladou komunistické a dělnické strany ostatních socialistických zemí, do otázky, jak hodnotit vývoj ČSSR. Je to zcela pochopitelné, srovnáme-li rozdílnost přístupu KSČ k otázce forem a metod výstavby socialismu s pojetím uplatňovaným doposud v ostatních socialistických zemích. Jugoslávie zde tvoří jedinou výjimku. V souvislosti s radikálním rozchodem s doposud uplatňovanými formami a metodami socialistické výstavby nelze nepočítat s určitým nepochopením vývoje v ČSSR, s nepřesným hodnocením tohoto vývoje a bylo by jistě nereálné odmítat možnost určitých snah ovlivnit vývoj v ČSSR z vnějška. Bylo by iluzí očekávat, že změny tak dalekosáhlé budou vítány všeobecně s nadšením a s maximální podporou. Z druhé strany by bylo chybou dramatizovat momenty nepochopení těchto změn, momenty jejich nesprávného hodnocení a bylo by to chybou zvláště tam, kde podobné úvahy nebyly vysloveny oficiálními činiteli a na oficiální půdě. V tomto smyslu by Československo ve svém vlastním zájmu mělo usilovat o to, aby otevřená diskuse v národním rámci platila i v rámci mezinárodním. Byl by to přínos k překonání nenormálního stavu ve vztazích socialistických zemí, kde každé slovo vyjádřené na půdě vědy a na poli publicistiky bylo většinou ztotožňováno s oficiálními stanovisky a často doprovázeno i oficiálními protesty.

Rozhodující význam má skutečnost, že otázky vnitřního vývoje ČSSR jsou

vnitřní záležitostí československé společnosti a že je to výlučně věc této společnosti a KSČ, jak tyto otázky budou řešeny. Nepochopení vnitřních procesů a potřeb ČSSR kteroukoli komunistickou a dělnickou stranou a socialistickou zemí se však nemůže stát brzdou vnitřního vývoje v ČSSR, překážkou k uskutečnění změn ve společenském a ekonomickém systému. Začlenění Československa do systému vojensko-politické a ekonomické spolupráce socialistických států, které jako základní orientaci ČSSR měnit nechce a dnes ani nemůže, se však nemůže a nesmí stát překážkou změn, které jsou nutné z hlediska potřeb ČSSR a o jejichž přínosu k rozvoji socialistické teorie a praxe není pochyb. I když zájmy národní bezpečnosti a do značné míry i zájmy ekonomického rozvoje zcela jednoznačně určují zahraničně politickou linii ČSSR a určité objektivně existující sepětí se socialistickými zeměmi, není možno v současné situaci využít těchto objektivně existujících skutečností jako metody nátlaku.

Bylo by ideální, kdyby začlenění ČSSR do systému spolupráce socialistických států vytvářelo optimální podmínky pro rozvoj všech nových jevů a myšlenek, jež se objevily v československé společnosti. V tomto smyslu je nutno využít všech možností působení na socialistické státy k tomu, aby proces vývoje ČSSR byl pokud možno správně chápán a interpretován. Jestliže dnes vůbec něco může ohrozit samu zahraničně politickou orientaci ČSSR na SSSR a socialistické země, může to být jedině nepochopení a odpor těchto států vůči uskutečňovaným změnám, snaha těchto zemí využitím těch objektivních faktorů, které z tohoto začlenění vyplývají a jsou jeho důsledkem, podstatně ovlivnit vnitropolitické procesy uvnitř ČSSR. Připomeňme v této souvislosti, že v roce 1948 socialistická Jugoslávie, která nechtěla plně akceptovat určitý model vztahů socialistických států založený na podřízení se jedné strany straně vedoucí, byla — ve snaze donutit ji k ústupu — vyloučena z vytvářející se socialistické soustavy, a byla proti ní rozvinuta intenzivní kampaň. Připomeňme si současně, že vedení Svazu komunistů Jugoslávie, nechtělo-li kapitulovat před tímto tlakem, muselo vypracovat — a to proti svým původním představám — vlastní model socialistické výstavby a formulovat vlastní přístup zahraničně politický. Tato fakta z období před 20 lety, v situaci kvalitativně odlišné od situace současné, obsahují určitá zajímavá poučení. Ani tehdy nebylo možno donutit k ústupu od vlastních představ socialistickou zemi, která vykročila vlastní cestou. Tím více to platí v současné situaci. Je možno zjednodušeně říci, že má-li Československo životní zájem o orientaci na spolupráci s SSSR a se socialistickými státy, kterou chápe jako základní zahraničně politickou linii, pak z druhé strany SSSR a řada socialistických zemí má životní zájem na spolupráci s Československem, jehož místo v bezpečnostním systému socialistických států a v úvahách o ekonomickém rozvoji socialistického světa je velmi významné. Tato situace vytváří určité hranice, v nichž je možno využívat některých skutečností k ovlivňování vnitropolitického vývoje v ČSSR, jejichž překročení si však ani jedna strana nemůže dovolit. Na základě reálného hodnocení objektivní situace a postoje socialistických zemí nelze podobný vývoj předpokládat. Přitom pouze tento směr vývoje, který by Československu nedával možnost jiné volby než podřízení se, nebo izolaci, s kterým však nelze počítat jako s reálnou tendencí, by opravňoval naše úvahy o neutralitě ČSSR.

■

Hodnotíme-li vývojové tendence uvnitř socialistické soustavy a vývojové tendence v mezinárodních vztazích, musíme dospět k závěru, že existují v podstatě příznivé podmínky rozvoje demokratizačního procesu v Československu. I když bylo možno setkat se s hlasy spojujícími tento vývoj s nadějemi na návrat k nesocialistickým poměrům, jde o hlasy ojedinělé, které nepřevládají v kapitalistickém ani v socialistickém světě. Skutečnost, že Československo razí nové cesty rozvoje, vzbudila mimořádnou pozornost v celé světové veřejnosti a vytvořila sama o sobě podmínky pro rozvoj zahraničně politické iniciativy ČSSR. V důsledku tohoto vývoje nesporně stoupla autorita ČSSR a nesmírně vzrostly sympatie a naděje v socialismus uvnitř komunistického a socialistického hnutí. Proto v současné etapě vývoje socialistické soustavy a vývoje mezinárodního neexistuje větší nebezpečí demokratizačnímu procesu v Československu než vlastní nerozhodnost a nedůslednost.

EVROPSKÁ BEZPEČNOST — VOJENSKÉ SOUVISLOSTI

Oldřich Mahler

Systém bezpečnosti v Evropě musí vycházet ze současné strategické situace a splňovat požadavky na bezpečnost i z hlediska vojenského. Jinak představy o řešení mohou být málo reálné, či přijatá řešení málo účinná. V extrémních případech, tj. nebudou-li brány v úvahu racionální požadavky obrany, mohou být taková řešení dokonce nebezpečná.

Evropskou bezpečnost nelze zajistit jen vojenskými prostředky [přednostně na nich až dosud spočívala, a jak dokazuje praxe, není to bezpečnost právě nejbezpečnější].

Poněvadž však bezpečnost Evropy je především bezpečností před válkou, zůstává vojenský faktor limitujícím na všech etapách až do konečného řešení.

Vzhledem k tomu, že bezpečnost před válkou nelze zajistit jen evropským, tj. regionálním řešením (mír je nedělitelný), půjde vždy pouze o větší či menší míru bezpečnosti.

V pojetí otázek evropské bezpečnosti se odrážejí dvě odlišné etapy poválečného vývoje, a v neposlední řadě i vývoje vojenství. V první etapě převládl tlak k dosažení nejzazší bezpečnosti vytvořením univerzálního (homogenního) společenského systému. Tohoto maximalistického cíle mělo být dosaženo všemi prostředky, tudíž i násilnými. V koncepcích i praktické politice se počítalo s ozbrojeným násilím jako s historickou nutností a vše logicky směřovalo k prověrce silou. Úměrně tomu byla přisuzována významná úloha vojenskému poměru sil a veškeré úsilí směřovalo k zajištění rozhodující převahy nad potenciálním protivníkem. V souladu s válečnými možnostmi stran byly posuzovány možnosti politického řešení.

Při praktické konfrontaci sil však tato, dalo by se říci, totální politická strategie živená nesmiřitelnými ideologiemi narazila na nepřekročitelné meze možností a žádné straně se nepodařilo takový systém bezpečnosti vytvořit. K upřesnění nutno dodat, že o jeho realizaci velkou válkou (a jinak ho nebylo možno prosadit) se ani jedna ze stran nepokusila. K tomu přispěla i okolnost,